

predsjednik i njegova obitelj” (7). Ako ništa drugo, može se konstatirati da je javno mesijansko pozivanje na demokraciju i slobodu za irački narod bilo popraćeno socijalizacijom devastirajućih troškova rata u vidu rekordnog proračunskog manjka Sjedinjenih Država, s jedne strane, i vidljivom individualizacijom profita kompanija bliskih tadašnjoj vlasti koje su bez natječaja dobivale unosne poslove u Iraku, s druge.

Pozivanje na renesansne zagovornike preventivnog rata nije sasvim primjereno u slučaju suvremene Amerike, jer su renesansni vladari odlučujući se za preventivni rat doista donosili kockarske odluke, s obzirom na to da su mogli računati s neprijateljima jednako moćnima kao što su bili i sami, dok je Amerika takve ratove poduzimala samo protiv država koje su bile neusporedivo vojno slabije od nje. Postojanje nuklearnog oružja, i s njim povezana prijetnja uzajamnog uništenja, isključivalo je otpočinjanje takvog rata protiv Sovjetskog Saveza, kao što ga isključuje protiv današnje Rusije ili Kine. Suvremena je Amerika, čini se, puno izbirljivija u određivanju svojih ratnih neprijatelja negoli su to bili renesansni vladari.

Ova je knjiga zanimljiva i poticajna rasprava o jednoj izrazito aktualnoj i provokativnoj temi. Nedvojbeno, lakše će je pratiti poznavatelji klasične literature o teoriji ratovanja i međunarodnom ratnom pravu, ali će i studenti koji se prvi put susreću s tim temama u njoj naći pravi izazov za razmišljanje o problemima suvremenoga svijeta.

Božo Kovačević

*Visoka škola međunarodnih odnosa
i diplomacije Dag Hammarskjöld, Zagreb*

Prikaz

Said Amir Arjomand
**After Khomeini:
Iran Under His Successors**

Oxford University Press, Oxford, 2009, 268 str.

Prilikom svakih iranskih predsjedničkih izbora postavljaju se dalekosežna pitanja o jednom od najsloženijih političkih sustava u svijetu. Uređenje Islamske Republike Iran je od 1979. do danas izazov politologizma. Očito se radi o revoluciji koja i dalje traje, jer se stalni amandmani na iranski ustav i mijene iranskog sustava prikazuju kroz nastojanja održavanja jedinstvenog projekta na svijetu – spoja moderne predstavničke višestranačke republike i teokratske koncilijarne monarhije.

Stalni izazivač nevolja, Iran ne prestaje biti u žarištu međunarodne politike. Točke krajnje napetosti u svijetu – Bliski i Srednji istok – ne mogu se sagledavati bez utjecaja Irana ili utjecaja na Iran. Bilo bi pretjerano reći da je Iran ključ rješenja za sve probleme na Bliskom i Srednjem istoku, ali je svakako uključen u rješavanje brojnih poteškoća za međunarodni sustav. To se vidi, primjerice, u nekonstruktivnom pristupu Libanonu, pri čemu Teheran podržava šijski Hezbolah, blizak Siriji, ali i u konstruktivnom pristupu Afganistanu, čije se uređenje ne može zamisliti bez pomoći Teherana koji je vječiti neprijatelj Al Qaide, talibana i trgovine narkoticima. Dapače, čini se da će približavanje Irana i SAD-a biti moguće prvenstveno u Afganistanu.

No da bi se shvatila vanjskopolitička uloga Irana, potrebno je shvatiti djelovanje Irana iznutra. U tom se pogledu izdvaja knjiga *Nakon Homeinija: Iran pod njegovim nasljednicima* (*After Khomeini: Iran Under His Successors*) Saida Amira Ardžomanda (eng. Arjomand), profesora sociologije na Državnom sveučilištu New York (SUNY), ravnatelja Instituta Stony Brook za globalne studije te osnivača Udruženja za proučavanje perzijskih društava. U tom djelu Ardžomand podastire sve nedoumice modernog iranskog društva nakon smrti iznimno karizmatičnog osnivača Islamske Republike Ruholaha Homeinija. Njegovo se nasljeđe i danas tumači na razne načine u samom Iranu, a razne frakcije i idejni pravci u iranskoj politici izvlače iz konteksta njegove riječi ili djela te ih tumače na sebi svojstven način. Neosporno je da današnji Iran odražava sukob triju strana: konzervativne struje koja se okuplja oko današnjeg vrhovnog vođe Alija Hameneija; reformatorske struje koja je svoj najveći doseg imala u dva predsjednička mandata Mohamada Hatamija, ali koja se najviše okuplja oko tehnokratske struje iznimno moćnog bivšeg predsjednika Alija Akbara Hašemi-Rafsandžanija te skupine tzv. Zelenog pokreta koju predvode Mir Hosein Musavi i Mehdi Karubi; i radikalne struje koja je svoj izraz dobila u dvogodišnjem mandatu Mahmuda Ahmadinežada, a koja svoju veliku moć ima u (inače konzervativnom) Vijeću čuvara, na čijem je čelu Ahmad Džanati i čiji su pobornici članovi iznimno jake Revolucione garde, paramilitarnih basidža i koruptivno-nepotističkih trgovinskih kartela bonijada. Ardžomand sjajno opisuje međusobne veze i raskole među tim frakcijama koje tvore svakodnevnu iransku politiku, njihov utje-

čaj kod vrhovnog vođe i u Madžlisu (parlament) te u kulturnoj politici zemlje, što se tiče internetske i satelitske veze sa svijetom, položaja žena, javne slobode, kulturnog rada i slično. Pritom ističe jednu stožernu stvar: bez obzira na političku struju kojoj pripadaju, nabrojani su protagonisti klerici ili osobe koje su za vrijeme Homeinija bile u vrhu vlasti: Hamenei, Hatami, Hašemi-Rafsandžani, Karubi i Džanati su klerici, dio svećeničkog *establishment*a koji čvrstom rukom vlada Islamskom Republikom; Musavi je bio premijer u osamdesetima nakon važne revolucionarne karijere i bio je vrlo blizak Homeiniju; samo Ahmadinežad donekle odstupa, jer je kao pripadnik Revolucione garde tek krajem Iransko-iračkog rata, u posljednjim godinama osamdesetih, počeo političku karijeru. Izbor novog predsjednika, klerika Hasana Rohanija samo potvrđuje da je političko uređenje Irana zacementirano.

Ardžomand dijeli svoju knjigu u deset poglavlja. Prvo poglavlje, nazvano "Homeini i Islamska revolucija", kratak je uvod u događaje 1979. kad je šahovsku diktaturu srušila široka koalicija demokratskih, liberalnih, nacionalističkih, socijalističkih i klerikalnih snaga, ali u kojoj je je zadnju riječ imao Homeini. Izbacivši laičku oporbu i stvorivši golemu iransku političku dijasporu, Homeini je stvorio ustavni poredak koji spaja demokratski izabranu vlast i teokratsku diktaturu, sve u vidu šijitskog vjeronanja u dolazak Skrivenog imama (Mesije – Mahdija) čiji će povratak označiti kraj svijeta i konačni sud. Drugo poglavlje, "Dvojno vodstvo i konstitucijski razvoj nakon Homeinija", objašnjava odnos dvojice vrlo značajnih osoba za modernu iransku politiku, Hameneija i Rafsandžanija. Prvi je nakon Homeinijeve smrti postao vrhovnim

vođom, a drugi je postao predsjednikom. Na početku svoje vladavine bili su prijatelji, na kraju Rafsandžanijeva mandata postali su ljuti politički neprijatelji, ali s ponekom povlasticom. Rafsandžani je tehnokrat koji je uspio oporaviti i unaprijediti iransko gospodarstvo nakon Iransko-iračkog rata koji je bjesnio gotovo deset godina i uzrokovao značajnu štetu objema državama. Istovremeno je pokrenuo značajnu korupciju i nepotizam koji danas cvjeta u višim slojevima iranskog društva, okupljenog oko kleričkih vođa, raznih vijeća i odbora te paramilitarnih snaga. Prevlast svećenstva odrazila se u amandmanima na ustav koji su trebali osigurati nastavak postojanja islamskog uređenja nakon Homeinija, čiju ulogu nitko nije mogao preuzeti. Budući da se tražila ravnoteža snaga, a sve da ne bi došlo do građanskog rata, dvojno vodstvo prepustilo je djelovanje sustava raznim vijećima – među njima su najznačajnija: Vijeće čuvara, koje je zaduženo za brigu o kontinuiranoj revoluciji i zaštiti islamskog poretka i koje je najutjecajnije tijelo u Iranu jer može zaustaviti svaki zakon izglasan u parlamentu ako smatra da je protivan ustavu i islamskom zakonu, a isto tako može spriječiti svakog kandidata da se natječe na izborima za parlament, predsjednika i Vijeće stručnjaka; Vijeće stručnjaka, koje bira i nadzire rad vrhovnog vođe; te Vijeće za razlikovanje svrsishodnosti, koje služi kao tijelo koje rješava razmirice između Vijeća čuvara i Madžlisa te savjetuje vrhovnog vođu.

Treće poglavlje, “Napokon Termidor: Hašemi-Rafsandžanijevo predsjednikovanje i ekonomija”, opisuju koruptivnu hobotnicu koja povezuje strukture vojne i ekonomske moći te raskorak oko pitanja političke liberalizacije zemlje tijekom Raf-

sandžanijevih mandata. Takvu situaciju, u kojoj se iranski predsjednik nije najbolje snašao, proizvelo je višestranačje u kojemu su se pojavile radikalne i reformističke frakcije.

Četvrto poglavlje, “Revolucionarna ideologija i njezina transformacija u islamski reformizam”, dotiče se nativizma i ideologije Islamske revolucije te njezina trajnog razmatranja, tumačenja i reforme. Suprotstavljena dijalektika tradicije i modernosti u stvaranju iranske islamske ideje i reforme islama do postislamizma najveća je političkoteorijska rasprava u Iranu, stalno u opasnosti od gubitka legitimnosti, ali i legitimiteta; kako objasniti izbor parlamenta u zemlji gdje narod nema supstancijalnu suverenost jer je ona Božja? Stalno vraćanje na revoluciju pokušava otkloniti to pitanje; kako je rekao ajatolah Homeini: “Naša revolucija je kao bicikl. Ako stane – pada.”

Peto poglavlje, “Uspon i pad predsjednika Hatamija i reformatorskog pokreta”, posvećeno je velikim promjenama za vrijeme Hatamija. Ardžomand to naziva glasnošću i perestrojkom u iranskoj politici, jer je došlo do liberalizacije javne polemike, oslobađanja političkih zatvorenika, većeg sudjelovanja žena u politici i društvu, otvaranja prema svijetu putem programa Dijaloga među civilizacijama. No borba za moć među Djecom revolucije dovela je do konstitucionalnih blokada i nastojanja klerikalnih vijeća da suzbiju Hatamijeve pokušaje slobodnijeg i otvorenijeg Irana. Za razliku od nekih drugih klerika Hatamijeva sloboda nikad nije bila ugrožena; zapanjuje to što je sam Hatami vrlo čvrsto povezan s nasljeđem Homeinija. Naime, vjenčanjima se povezao s obitelji osnivača Islamske Republike. Hatamijeve

reforme i utjecaj na socijalnu stratifikaciju i ekonomsku nejednakost, novu iransku političku klasu, urbanizaciju i unutariransku migraciju, društvenu mobilnost, lokalnu politiku i decentralizaciju Ardžomand opisuje u šestom poglavlju pod naslovom “Društvene i političke posljedice integrativne revolucije”.

Sedmo poglavlje, “Iranska vanjska politika: Od izvoza revolucije do pragmatizma”, donosi iznimno značajne detalje o iranskoj diplomaciji. Još je Homeini shvatio da načelo poticanja revolucije u drugim muslimanskim zemljama nema značajnih učinaka, pa je stvorio golemo diplomatsko osoblje. Homeinijev moto “Ni Istok ni Zapad” više nije bio aktualan nakon njegove smrti, koja je nastupila netom prije rušenja komunizma u svijetu. S novim državama na svojim granicama, Hamenei je preporučio nov slogan: “I Sjever i Jug”. Pragmatičan savez Hašemi-Rafsandžanija i Hameneija omogućio je kontrolu iranske vanjske politike uz revolucionarnu retoriku. Iran je potihom surađivao pri izbacivanju iračkih snaga iz Kuvajta u Zaljevskom ratu, unatoč ponudi Sadama Huseina da će dati Iranu sve što poželi i vratiti granice na one određene sporazumom iz 1975. Iran je popravio odnose sa svim muslimanskim zemljama te je nekoliko puta uspješno održao sastanak na vrhu Organizacije islamske konferencije, a uključio se i u rad sa zemljama Kaspijskog

mora. No u pozadini je uvijek bio odnos prema Americi. Taj se odnos mijenjao, a volja za obnovom veza postoji stalno, no ovisi o odnosu snaga “mekših” i “tvrđih” predsjednika u objema državama.

Osmo poglavlje, “Iranska nova politička klasa i Ahmadinežadovo predsjednikovanje”, objašnjava uspon Mahmuda Ahmadinežada i pobjedu radikalne struje. U Ardžomandovu su fokusu posebno njegov populizam i obnavljanje islamskog revolucionizma u svakodnevicu, ali dotiče se i nepotizma i korupcije već spomenutih okosnica radikala: Revolucionarne garde i basidža. Deveto poglavlje, “Homeinijev nasljednik: ajatolah Hamenei kao vođa Islamske Republike Iran”, opisuje lik Alija Hameneija, njegovo balansiranje među raznim frakcijama i poteškoće koje ima s osnovama političkog sustava, dok deseto poglavlje, “Radikali, vanjska politika i nuklearni razvoj”, raspravlja o padu pragmatizma u iranskoj vanjskoj politici pod Ahmadinežadom i konačno o sankcijama zbog netransparentnog nuklearnog programa. Svaki proučavatelj Bliskog istoka, napolose Irana, trebao bi uzeti u obzir Ardžomandov rad. Taj je autor napisao nekoliko knjiga koje problematiziraju Homeinija i Islamsku revoluciju, ali u zbrci radova koji tumače post-Homeinijev Iran ova je knjiga vodič kroz jednu od najzanimljivijih zemalja svijeta.

*Vedran Obućina
Društvo za mediteranske studije,
Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci*